

Др Здравко В. Грујић,*
Доцент Правног факултета,
Универзитет у Приштини са привременим
седиштем у Кос. Митровици

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД
10.5937/zrpfm0-23537

UDK: 343.6:177.82(497.11)
177.82
343.971

Рад примљен: 10.10.2019.
Рад прихваћен: 11.12.2019.

ЗЛОЧИНИ МРЖЊЕ КАО СПЕЦИФИЧАН ОБЛИК КРИМИНАЛНОГ ПОНАШАЊА**

Апстракт: Мржња представља специфичан мотив за вршење кривичних дела. Поред злочина који се врше из мржње извршиоца према индивидуализованој жртви (са којом постоји претходни однос из којег се развила негативна емоција – мржња), историја нам указује на бројне примере прогањања, нападања, угрожавања или уништавања усмерених ка жртвама због њихове, стварне или претпостављене, припадности одређеној раси, националном или етничком пореклу, религији или другом својству групе (колективитета). Предрасуда извршиоца о припадности жртве одређеној групи и мржња према том колективитету, агресија, бруталност и насиље, напади на живот, физички интегритет и имовину жртава, стварање осећаја несигурности, представљају само неке од карактеристика овог посебног облика криминалног понашања – злочина мржње.

Појам „злочини мржње” појављује се половином 80-их година XX века у САД, након чега започињу емпиријска истраживања феномена и покушаји да се пронађу делотворни механизми кривичноправног реаговања. Овај рад посвећен је критичкој анализи проблема појмовног одређења злочина мржње, феноменолошком аспекту, типологији извршилаца, жртвама и виктимизираним групама и другим специфичностима овог облика криминалног понашања, као и представљању кривичноправних начина реаговања на ове злочине у кривичном законодавству Републике Србије.

Кључне речи: злочини мржње, жртве злочина мржње, отежавајућа околност.

* zdravko.grujic@pr.ac.rs

** Рад је саопштен на међународној научној конференцији „Право и мултидисциплинарност”, која је одржана 12. и 13. априла 2019. године на Правном факултету Универзитета у Нишу.

1. Увод

Мржња представља специфичан мотив за вршење кривичних дела и, посматрајући ретроспективно, преовлађујућу детерминанту у генези најтежих масовних злочина извршених у историји људске цивилизације. Прогони припадника новоосноване хришћанске религије у Римском царству, крсташки походи, поступање инквизиције према јеретицима, злочини према домородачком становништву приликом процеса колонизације, злочини извршени током светских ратова, апартхејд или геноцид, представљају само неке од историјских примера злочина извршених из мржње према „другим“ (или другачијим) појединцима или колективитетима.

Мржња је, како се истиче у литератури, „антрополошка грешка – врста афективне померености, или поремећај „афективне равнотеже“. Сатанизација другога, који се доживљава као непријатељ, као странац, представља увод у заједнички предмет мржње, у аверзију према колективној „другости“, у колективну мржњу (Милашиновић, Симеуновић Патић, 2010: 390). Колективна мржња извршилаца према припадницима група које су виктимизирани и предрасуде према њима, истовремено, у социолошком и културолошком смислу, представљају изговор и оправдање за њихово поступање и вршење злочина.

Неспорно је да је монструозност злочина и масовност жртава обележила читав XX век, као што је и чињеница да је у том временском оквиру ток догађаја пресудно утицао на промену свести целокупног човечанства и стварање предуслова за развој кривичноправних механизма заштите од колективних злочина извршених из мржње и предрасуде према другачијим колективитетима. Савремена кривична законодавства (као и међународни кривичноправни извори) данас пружају заштиту припадницима одређених група чија сигурност може бити угрожена вршењем масовних злочина. Тим инкриминацијама штите се човечност и основна људска добра заштићена међународним правом, као што су живот, телесни интегритет, слобода, част, углед, достојанство и имовина припадника одређених колективитета.

С друге стране, мржња је, свакако, мотив извршења традиционалних кривичних дела према појединачној жртви (са којом извршилац има претходни однос). Извршење таквих злочина карактерише насиље и агресивност извршиоца, детерминисано и консеквентно степеном мржње према жртви. Кривичноправна релевантност мржње као мотива у извршењу кривичног дела је многострука и значајна – утврђује се не само

у поступку откривања и доказивања дела, и утврђивања степена кривице учиниоца, већ и у поступку изрицања казне, као околност коју суд посебно оцењује приликом одмеравања казне.

Савремена искуства и емпиријска истраживања потврђују да постоје кривична дела која се врше из мржње и предрасуде учиниоца према припадницима одређених група или колективитета, као и да и у развијеним друштвима постоје групе (колективитети) које су посебно угрожене и вулнерабилне.¹ Припадност жртве колективитету може бити стварна или претпостављена, али су предрасуде и мржња извршиоца према том колективитету кључни мотив извршења. У питању су дела насилничког карактера усмерена на живот, физички интегритет, сигурност, слободу или имовину припадника виктимизираних група. Злочини мржње, најчешће, нису плод ранијег познанства или везе између извршиоца и жртве – напротив, они су пример онога што се у криминологији назива *stranger danger* (Павловић, 2008: 857).

Иако би се кривична дела мотивисана мржњом извршиоца према одређеном колективитету могла проучавати као део насилничког криминалитета, јер по свом основном садржају то и јесу, постоји читав низ особености ове врсте криминалног понашања због чега сматрамо да се оно мора посматрати као посебан, специфичан, облик криминалитета.² То су, пре свега: 1. висок степен друштвене опасности ових дела; 2. колективна виктимизираност припадника групе и стварање климе опште несигурности; 3. деперсонализација жртве; 4. стварна или претпостављена припадност жртве одређеној групи; 5. мржња као мотив извршења; 6. предрасуде извршиоца према одређеном колективитету; 7. насилнички карактер дела, агресивност и деструктивност; 8. дискриминација припадника одређене групе и успостављање односа „ми и они”; 9. лично својство жртве као заједничка карактеристика групе; 10. постојање стереотипа о припадницима одређених група и креирање модела „културе мржње”; и 11. висока тамна бројка криминалитета.

---

1 У питању су нпр. народи или мањинске етничке заједнице на територији насељеној већинским народом, мањинске верске заједнице у окружењу доминантне религије (нпр. хришћани у муслиманским државама, припадници исламске вероисповести у „државама запада”), припадници мањинске расе, припадници мањинских сексуалних група, као и других „специфичних” колективитета у друштвеној заједници, према којима се врше злочини мотивисани мржњом и предрасудама.

2 У литератури, свакако, постоје и супротни ставови о томе да је потребно посебно издвајати и истраживати злочине мржње због потенцијалних негативних консеквенци таквог приступа (нпр. урушавање принципа једнакости грађана пред законом; поспешивање сукоба друштвених група; утицај на успостављање заштите одређеним колективитетима, диференцијација друштвених колективитета, и др.).

Циљ овог рада је да укаже на ове и друге специфичности феномена злочина мржње, као аргументе да се ради о посебном облику криминалитета и које нам могу послужити и за дистинкцију у односу на насилнички и друге облике криминалитета. У том контексту, неопходно је осврнути се на проблем појмовног одређења злочина мржње, указати на феноменолошки аспект проблема и типологију извршилаца. На крају рада биће представљени и модалитети кривичноправног реаговања на злочине мржње, уз указивање на пионирске кораке у савременој судској пракси у Републици Србији.

2. Дефинисање појма злочини мржње

У литератури се појављује мноштво дефиниција злочина мржње од којих нити једна „не оспорава да су у питању злочини мотивисани предрасудама” (Ковачевић, 2009: 93), али које се разликују у односу на почетни приступ у дефинисању овог феномена. Социолошке дефиниције, нпр., полазе од савременог друштвеног контекста и описују шири аспект феномена злочина мржње. Тако *Bowling* указује да злочине мржње не треба посматрати као догађај већ „као друштвени процес који се никад не дешава у друштвеном вакууму” и да је за њихово разумевање битно схватити историјски и друштвени контекст односа између супротстављених заједница, посебно процесе физичког насиља, претњи, застрашивања и систематске виктимизације (Bowling, 1993: 238, према: Лалић, 2013: 21), док *Sheffield* сматра да злочини мржње „не представљају изоловане инциденте него последицу политичке културе која додељује права, привилегије и друштвени углед на основу биолошких или друштвених карактеристика”, и посебно истиче „значај дубоко укорењене хијерархије идентитета као основе за злочине мржње” (Sheffield, 1995: 438, према: Лалић, 21).

У објашњењу узрока проблема појмовног одређења, у литератури се наводи да је „за разлику од других облика криминалитета – попут организованог, криминалитета белог оковратника, криминалитета насиља, насиља у породици и слично – који су прво теоријски дефинисани у криминологији, а након тога нормативно операционализовани у кривичном праву, код злочина мржње овај процес је ишао обрнуто. Прво су законодавци у САД и Великој Британији, реагујући на тешке злочине ове врсте, који су довели до озбиљних друштвених напетости, увели категорију злочина мржње у кривично право и правосудну праксу, да би, након тога, криминолози приступили научном уобличавању овог појма. Таква пракса довела је до низа дилема и непрецизности у дефинисању појма злочина мржње (Игњатовић, 2005: 4).”

Наиме, термин злочини мржње настао је у САД половином 80-их година прошлог века како би се њиме објаснила серија инцидената извршених против лица јеврејског и азијатског и афроамеричког порекла, и, убрзо, као такав, почео да се користи у политичком речнику и масовним медијима, затим и у правној и криминолошкој доктрини и истраживањима.³

Прецизније, амерички конгрес је 1985. године усвојио закон који је утврдио обавезу вођења статистичких евиденција о злочинима који су мотивисани расним, верским и етничким предрасудама и мржњом извршиоца према жртви,⁴ док је пет година касније усвојен закон о превенцији ових злочина.⁵ Конгрес је 1993. године усвојио закон којим се прописује строже кажњавање учинилаца дела злочина мржње,⁶ и тиме заокружио систем кривичноправног реаговања на овај облик криминалитета у САД на федералном нивоу.

У Енглеској и Велсу је од 1998. године могуће строже кажњавање учинилаца уколико се утврди да кривично дело представља злочин мржње, расне или верске,⁷ односно по основу предрасуда према инвалидности и сексуалној оријентацији жртве.⁸ Злочини мржње убрзо постају предмет легислативног регулисања у упоредном законодавству, а термин (преведен на националне језике) постаје готово општеприхваћен.

---

3 Поред термина злочини мржње, као синоним се користи и термин злочини из мржње. Упоредо се за злочине мржње користе и термини злочин мотивисан предрасудама или злочин из предрасуда – *bias motivated crimes, bias crimes*. И ови термини се могу сматрати синонимима, имајући у виду да злочине мржње карактеришу мржња и предрасуда извршиоца према појединцу као, стварном или претпостављеном, припаднику одређеног колективитета.

4 Н. R. 2455 — 99th Congress: Hate Crime Statistics Act." www.GovTrack.us. 1985. <https://www.govtrack.us/congress/bills/99/hr2455>, (21. 09. 2019); И пре усвајања закона на федералном нивоу било је држава које су законски уредиле питања која се односе на откривање и спречавање злочина мржње. У Калифорнији је закон усвојен 1978. године, а у државама Вашингтон и Орегон три године касније – 1981. године.

5 Matthew Shepard and James Byrd, Jr. Hate Crimes Prevention Act. Више о томе: <https://www.justice.gov/crt/matthew-shepard-and-james-byrd-jr-hate-crimes-prevention-act-2009-0>, (21. 09. 2019); Законом се предвиђа надлежност у поступању према овим кривичним делима и у случајевима предрасуда и мржње у односу на инвалидитет и сексуално опредељење жртве (од измена и допуна закона из 2009. године и на род и полни идентитет жртава).

6 Н. R. 1152 (103rd): Hate Crimes Sentencing Enhancement Act of 1993.

7 *Crime and Disorder Act* (1998), <https://www.legal-tools.org/doc/e15559/pdf/>, (21. 09. 2019);

8 *Criminal Justice Act* (2003). http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/pdfs/ukpga_20030044_en.pdf, (21. 09. 2019);

Амерички ФБИ (*Federal Bureau of Investigation – FBI*), који је на федералном нивоу надлежан за истраживање злочина мржње, сматра да ову врсту чине „традиционална кривична дела попут убистава, подметања пожара или вандализам, уз додатни елемент – предрасуду извршиоца” и дефинише злочине мржње као „кривична дела усмерена против особа или имовине која су, у целини или делимично, мотивисана предрасудама извршиоца у односу на расу, религијска уверења, инвалидитет, сексуалну оријентацију, етничку припадност, род и полни идентитет”.⁹ Министарство правде САД (*U. S. Department of Justice*), даје објашњење да термин „мржња” може бити погрешно протумачен јер се под њим, код дефинисања појма злочини мржње, „не подразумева бес, љутња или опште незадовољство, већ се односи на предрасуде извршиоца према појединцу или заштићеном колективитету са специфичним карактеристикама.”¹⁰

Levin и *McDevitt* дефинишу злочине мржње као „кривична дела која су, у целиности или делимично, мотивисана чињеницом или предрасудом да је жртва различита од извршиоца дела.” Ови аутори наглашавају да оваква дефиниција има три значајна елемента и да је из тог разлога широко прихваћена: „прво, да укључује радње које су већ предвиђене као кривична дела (већина законодавстава не инкриминише ново понашање као кривично дело, уместо тога предвиђа могућност поштравања казни за дела која су већ противправна и предвиђена у закону као кривична дела); друго, наглашава мотивацију за извршење кривичног дела (расну, верску, етничку или другу идентитетску разлику између жртве и извршиоца); и као треће, не идентификује нити један колективитет који има ексклузивно право заштите од злочина мржње” (*Levin, McDevitt, 2002: 2,3*).

У домаћој литератури наводи се описна дефиниција злочина мржње према којој су то она поступања којима се испољава „показивање предрасуда базираних на раси, религији, неспособности, сексуалној опредељености или етничкој припадности, укључујући, када је то подесно, убиства, убиства из нехата, силовања, тешке телесне повреде, телесне повреде, застрашивање паљевином, као и уништење и оштећење имовине и вандализам” (*Titus Reid: 2003*, према: Константиновић Вилић, Николић Ристановић, Костић, 2010: 148), али је у потпуности прихватљива и, истовремено, довољно широка дефиниција према којој злочини мржње представљају „дела која се врше из мржње, одбојности или негативне настројености извршиоца према групи или колективитету којима жртва, по његовом мишљењу, припада”

---

9 Federal Bureau of Investigation, Defining a Hate crime, <https://www.fbi.gov/investigate/civil-rights/hate-crimes>, (21. 09. 2019).

10 <https://www.justice.gov/hatecrimes/learn-about-hate-crimes>, (21. 09. 2019).

(Игњатовић, 2018: 108), која се у раду користи приликом употребе појма злочини мржње.

Овако дефинисан појам злочина мржње уједно омогућава дистинкцију између различитих других облика кривичних дела учињених из мржње (као што су нпр. геноцид или злочини против човечности), која подразумевају мржњу, непријатељство или негативан став извршилаца према жртвама, с једне стране, и „говора мржње”, којим се може „утицати” на извршење злочина мржње (уколико „говор мржње” није инкриминисан), с друге стране, у односу на дела која према свом карактеру представљају тзв. типичне злочине мржње.

3. Феноменологија злочина мржње

Према статистичким подацима у системима у којима се ови подаци прикупљају, обрађују и приказују, може се утврдити да злочини мржње представљају насилничка кривична дела уперена против живота, телесног интегритета, сигурности, слободе или имовине припадника специфичних (заштићених) група, чије је извршење мотивисано предрасудама према вероисповести, раси, националној или етничкој припадности (пореклу) или сексуалној оријентацији жртве, односно ређе према роду, полном идентитету, језику или другом својству припадника колективитета.

Према подацима који су представљени у *Uniform Crime Reports – Hate Crime Statistic* за 2017. годину, у САД је пријављено укупно 7.175 злочина мржње, од којих је у 7.106 случајева у питању предрасуда према једном од мотива (који укључује 8.126 извршилаца (6.307 познатих) и 8.493 жртве), док у преосталих 69 постоје вишеструке предрасуде које укључује 311 извршилаца (63 позната) и 335 жртава ових дела. Од 7.106 пријављених злочина (појединачна предрасуда – *single bias incidents*) 58,1% мотивисано је расном, националном или етничком предрасудом, 22% предрасудом по основу вероисповести жртве, 15,9% на основу сексуалне оријентације, 1,7% на основу полног идентитета, 1,6% на основу инвалидитета и 0,6% на основу предрасуде према полу жртве.

Од 4.832 злочина мржње чије је извршење мотивисано расном, националном или етничком припадношћу или пореклом, 48,8% мотивисано је предрасудама према Афроамериканцима („црнцима”), 17,5% према припадницима беле расе, 10,9% према Латиноамериканцима и Хиспаноамериканцима, 5,8% према лицима индијанског порекла, 4,4% према лицима чије порекло чини више од једне расе, 3,1% према Азијатима, 2,6% према Арапима и 6,9% према осталим.

Од 1.679 злочина мржње мотивисаних предрасудом на основу вероисповести, 58,% извршено је против Јевреја, 18,7% против припадника исламске вероисповести, 4,5% против католика, 2,4% против протестаната, 1,4% против православаца и 15% према припадницима других мањинских религија.

Када је у питању сексуална оријентација жртве, од укупно 1.303 пријављених злочина мржње 58,2% извршено је из предрасуда према хомосексуалцима, 12,6% према лезбејкама, 2,8% према хетеросексуалцима, 2,1% према бисексуалним и 24,6% због мржње према свим мањинским сексуалним групама (*LGBT*).

Од 132 злочина извршена због предрасуда према полном идентитету, 118 је извршено према трансродним особама. Од 128 дела извршених из предрасуда према инвалидитету, 93 извршено је према лицима са менталним, а 35 са физичким недостацима. Од 54 злочина извршених због предрасуда везаних за пол, 28 је извршено због предрасуда према женама, а 25 према мушкарцима.

Према типологији извршених дела, од укупног броја пријављених дела 60,3% је извршено према лицима (особама), 36,9% према њиховој имовини и 2,8% према друштвеној заједници (колективитету). 27,6% чине насилничка кривична дела и вандализам, 27,1% претње и застрашивање, 20,7% увреде и вређање, 11,7% вређање и насилничко понашање према жртви.¹¹

Подаци о злочинима мржње у Енглеској и Велсу, прикупљени у периоду од 2014. до 2016. године, приказани у *Crime Survey (CSEW)* показују да је у том периоду извршено 204.000 злочина мотивисаних предрасудама. Од тог броја 104.000 дела извршено је из предрасуде према раси, националном и етничком пореклу или припадности, 31.000 према вероисповести, 27.000 према сексуалној оријентацији и 67.000 из предрасуда према инвалидитету жртве. Према званичним полицијским подацима, у 2015. години извршено је укупно 62.518 злочина мржње, и тај број је за 19% виши него у 2014. години (Walters, Wiedlitzka, Owusu-Bempah, Goodall, 2017; 52–55). Број званично пријављених дела је знатно мањи у односу на податке приказане у *CSEW*, што само говори у прилог тези да је тамна бројка криминалитета код овог облика криминалног понашања јако велика.

Канцеларија за демократске институције и људска права Организације за европску безбедности и сарадњу (*OSCE – Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR)*) прикупља и објављује податке о злочинима мржње

11 Uniform Crime Reports – Hate Crime Statistic 2017. (2018). U. S. Department of Justice – Federal Bureau of Investigation <https://ucr.fbi.gov/hate-crime/2017/topic-pages/incidents-and-offenses.pdf>, (21. 09. 2019).

у више од педесет држава. Када је у питању Република Србија, према овом извору, достављени су подаци и званичних органа и партнерских организација о делима пријављеним у периоду од 2013. до 2017. године.

Према званичним подацима у 2013. години извршено је 64 злочина мотивисаних предрасудама, 2014 – 87 злочина, 2015 – 79 злочина, 2016 – 9 злочина и 2017 – само 5 злочина мржње. Исти извор наводи да за 11 кривичних дела пријављених полицији у 2017. години (!) нема података о мотиву извршиоца. Од овог броја, 8 представљају кривична дела вандализма, док се код 3 дела користи претња жртви или долази до угрожавања сигурности жртве. Према незваничним изворима који се односе на исти период, евидентирано је 25 злочина мржње (!), од чега 20 чине кривична дела мотивисана предрасудама према сексуалној оријентацији жртава (10 насилничких дела, 9 претњи насиљем и 1 дело усмерено против имовине жртве), 3 злочина је мотивисано предрасудама према Ромима, једно дело мотивисано је расизмом и ксенофобијом, док је једно дело мотивисано антисемитизмом и било је усмерено на уништавање имовине припадника јеврејске заједнице.¹²

Представљени подаци морају бити прихваћени са скептицизмом, имајући у виду неуједначеност методолошких поступака за прикупљање и представљање података о злочинима мржње у различитим државама. Неспорна је чињеница да је стваран број ових злочина знатно већи и може се претпоставити да је пропорционалан степену нетрпељивости доминантних друштвених група према мањинским и маргинализованим колективитетима.

За разумевање феноменолошких карактеристика злочина мржње и појавних облика ових дела, битно је указати и на класификацију ових злочина коју су представили *Levin* и *McDevitt*. Према овим ауторима, постоје четири основна типа злочина мржње у односу на конкретизовану мотивацију извршиоца дела.

Злочини извршени из забаве (*thrill hate crimes*) – истраживања обављена у Бостону су показала да су три од пет злочина мржње извршена из забаве, при чему су извршиоци најчешће били тинејџери беле расе који раније нису познавали жртве које нападају. Највећи ризик од виктимизације забележен је код лица чије је порекло из Азије и Латинске Америке. Узбуђење и забава били су конкретни пориви извршења злочина мотивисаних предрасудама, а место извршења области у којима су настањени мањински колективитети.

---

12 <http://hatecrime.osce.org/serbia>, (21. 09. 2019).

Одбрамбени злочини (*defensive hate crimes*) – представљају дела која настају као последица одређеног догађаја након којег почиње да се испољава мржња и бес извршиоца који „рационализује” да наступа заштитнички и „брани” статус своје заједнице од припадника мањинских колективитета („црнаца”, „Азијата”, Латино или Хиспаноамериканаца). Извршилац оправдава своју активност, чак и осећа обавезу да је брани. Злочини се најчешће извршавају у непосредном животном окружењу извршиоца, где свака промена (нпр. досељавање породице афроамеричких корена, унапређење колеге азијатског порекла) представља потенцијалну претњу.

Злочини освете или одмазде (*retaliatory hate crimes*) представљају дела која се јављају као реакције на „доживљени” злочин мржње. Извршиоци најчешће делују самостално, а дело се врши у области у којој борави жртва. Злочин се врши из одмазде за претходно претрпљени злочин мржње према ма ком припаднику таргетиране групе. Број ових злочина значајно је порастао (чак за 1.600%) према припадницима муслиманске вероисповести и арапских заједница у САД након терористичких напада на зграде Светског трговинског центра у Њујорку 2001. године.

Мисионарски злочини (*mission hate crimes*) представљају злочине код којих су извршиоци убеђени да су припадници виктимизираних група подљудска раса (или демони) који су послати да униште културу, економију или „чистоту” расног наслеђа доминантне групе, због чега њихов циљ није само елиминација неког од припадника другачијег колективитета („црнаца”, „латиноса”, Азијата или јевреја) из свог окружења, већ „виши циљ или мисија за коју их је одабрао Бог”. Извршиоци се најчешће организују у групе и злочине врше колективно, као нпр. припадници *Ku Klux Klana* (Levin, McDevitt, 2002: 10–14).

4. Типологија извршилаца злочина мржње

Управо та чињеница, да постоје организоване групе извршилаца злочина мржње о којима се често говори у медијима и које имају изграђену идеологију, ритуализам, симболику активизма и униформност чланова, навела је на општи закључак да ове злочине најчешће врше припадници организованих екстремистичких група (*hate groups*) или појединци који су нису чланови али су индоктринирани њиховом идеологијом. У том контексту, извршење злочина мржње према одређеним колективитетима – припадницима црне или других раса у Америци, верских заједница, Јевреја или Рома, емиграната или припадника мањинских сексуалних група, може се поистоветити се активностима група као што су озлоглашени *Ku Klux Klan*, *White Aryan Resistance*, *Posse Comitatus*, Хришћански патриоти,

неонацисти, скинхедси, радикални десничари, радикални исламисти и бројне друге. У САД је у 2018. години, нпр., према подацима *Southern Poverty Law Centre*, праћено 1.020 различитих група укључених у вршење злочина мржње,¹³ од којих многе нису имале више од двадесетак чланова.

Екстремистичке групе представљају, дакле, социјалне групе које заговарају и спроводе мржњу, непријатељство и насиље према припадницима других раса, лицима другачије националне или етничке припадности, вероисповести, рода, полног идентитета, сексуалне оријентације или друге карактеристике. Примарни циљ њиховог постојања је промовисање анимозитета, непријатељства и мржње према припадницима колективитета чије се неко својство разликује од својстава припадника екстремистичке групе (*hate group*) и вршење злочина мотивисаних предрасудама и мржњом према припадницима таквих колективитета.

Међутим, истраживања која су спровели *Levin* и *McDevitt* о извршеним злочинима мржње показала су супротне резултате од очекиваних. Наиме, највећи број злочина мржње није извршен од стране припадника неке од екстремистичких група, напротив. Њихово учешће не прелази 10–15% укупног броја регистрованих случајева злочина мржње. На пример, у Јужној Каролини је две трећине злочина извршено од стране тинејџера или млађих особа жељних узбуђења и забаве. Иако су неки од њих подржавали симболизам Кју Клукс Клана, дела су извршавали као појединци без било каквог утицаја неке организоване екстремистичке групе. Дакле, злочине мржње најчешће врше појединци који нису повезани ни са једном организованом криминалном групом (*Levin, McDevitt, 2002: 9*).

У складу са представљеном типологијом злочина мржње у односу на конкретизовану мотивацију извршилаца дела, ови аутори представљају и типологију извршилаца злочина мржње. То су: 1. извршиоци из забаве и узбуђења (*thrill-seeking offenders*), 2. „браниоци“ (*defensive offenders*) 3. извршиоци из освете, „осветници“ (*retaliatory offenders*), и 4. мисионари (*missioners*). Иако ова подела има одређене недостатке, највећи број извршилаца злочина мржње може бити сврстан у једну од категорија према конкретизованој мотивацији у вршењу дела.

5. Остале специфичности злочина мржње као посебног облика криминалног понашања

У ранијем делу рада указали смо да, иако постоје извесна оспоравања, највећи број аутора сматра да се злочини мржње разликују од осталих

---

13 <https://www.splcenter.org/hate-map>, (21. 09. 2019).

облика криминалног понашања, пре свега насилничког криминалитета. И за такав став има пуно аргумената.

Висок степен друштвене опасности дела. Као основно, степен друштвене опасности кривичних дела извршених из мржње и предрасуда према припадницима одређеног колективитета несумњиво је већи од дела које је извршено према конкретизованој жртви без обзира на њено лично својство јер, осим жртве, погађа и утиче на све чланове колективитета који деле заједничке карактеристике (расу, националну или етничку припадност или порекло, вероисповест, сексуални идентитет, инвалидитет, род, полни идентитет, језик или друго својство).

Колективна виктимизираност припадника групе. Злочини мржње, како потврђују емпиријска истраживања, изазивају осећај колективне несигурности и угрожености колективитета над чијим је припадником извршено кривично дело, што доводи до колективне виктимизације припадника одређене групе. Колективна виктимизираност припадника групе указује, најчешће, и на њихове урођене виктимогене предиспозиције, јер је одређена својствима на коју жртва није могла да утиче (као што су раса, национално порекло, етничка припадност, пол, и др.).

Деперсонализација жртве. Жртве злочина мржње најчешће представљају лица која немају претходно успостављени однос за извршиоцем дела.¹⁴ Припадништво колективитету, према мишљењу извршилаца дела, мржња и предрасуде према својствима специфичне групе кључне су у таргетирању и одабиру жртве. Жртва злочина мржње практично је деперсонализована, идентитетски одређена на основу својстава других чланова колективитета или спољашње симболике која упућује на припадништво колективитету. Жртва може постати било који припадник колективитета, односно пасивни субјект се код злочина мржње најчешће бира потпуно насумично.

Стварна или претпостављена припадност жртве одређеном колективитету. Припадништво колективитету дефинисано је ставовима извршиоца према идентитету жртве. Жртва је стварни или претпостављени припадник колективитета, то искључиво зависи од предрасуда и ставова извршиоца према статусу појединца као припадника групе.

Мржња као мотив извршења. Основни мотив за извршење ових кривичних дела је мржња извршиоца према припадницима других група или колективитета. Мржња представља негативну емоцију према другим колективитетима и она је консеквенца унутрашњег доживљаја и

---

¹⁴ Осим код предрасуда по основу инвалидитета, где је извршилац, најчешће, лице из непосредног окружења жртве.

субјективног вредновања других од стране извршиоца. Као емоција, мржња може да има различити интензитет – од одбојности, аверзије, негативне настројености, негације других, до отвореног непријатељства према другом или другачијем. Код злочина мржње она је последица предрасуда извршилаца према специфичним колективитетима.

Предрасуде извршиоца према одређеном колективитету. Предрасуде, према дефиницији, представљају ставове који нису истинити, односно који нису засновани на разумним доказима. Предрасуде су неутемељена негативна мишљења о појединцима, догађајима, процесима или друштвеним групама, и укључују и мржњу и спремност на угрожавање или уништавање других или другачијих. Предрасуде према другачијим колективитетима не представљају, дакле, истините садржаје о специфичностима одређеног колективитета, напротив. Оне представљају ставове неистинитог и неисправног садржаја, који чине катализатор мржње према другим и другачијим припадницима група и покретач насиља, али, уједно, и оправдавајући фактор за извршиоце злочина мржње.

Насилнички карактер дела, агресивност и деструктивност. Предрасуде и мржња као мотивациони механизми злочина мржње према другим и другачијим одређују и карактер ових злочина. Оне су иманентне насиљу и агресији, па тежина извршених кривичних дела зависи од интензитета испољене мржње извршилаца дела. Феноменолошки посматрано, злочине мржње чине насилничка, агресивна и деструктивна кривична дела уперена против појединаца као чланова групе, њихове имовине или симбола колективитета. Истраживања показују да је највећи број злочина мржње извршен против особа као припадника колективитета, затим њихове имовине (око 35%) и најмање против колективитета (групе) у целини. Злочине мржње чине традиционална кривична дела насилничког (и имовинског) карактера, којима се угрожава живот, телесни интегритет, сигурност, слобода и имовина припадника колективитета, мотивисана предрасудама и мржњом извршилаца. Чине их најразличитија кривична дела од узнемиравања, увреда, прогањања, уништавања имовине, вандализма, напада на заједничке симболе колективитета, скрнављења, крађа, разбојништва, наношења телесних повреда, злостављања, силовања до убистава. Њихово набрајање има за циљ да укаже на разноликост појавних облика, а не да прецизно наведе одређена кривична дела.

Кључна чињеница за утврђивање садржаја злочина мржње су предрасуде и мржња извршиоца према неком колективитету, док је идентификација злочина мржње неопходан предуслов другачије кривичноправне реакције на дела и према извршиоцима.

Дискриминација припадника одређене групе; Успостављање односа „ми и они“. Злочини мржње имају ту специфичност да су „резултат друштвених подела, структуралних неједнакости, а тиме и насталих друштвених антагонизама. Посматрајући шире, злочини мржње су последица онога што бисмо могли назвати парадигмом различитости, односно дихотомијом групних подела на „ми и они“, која је присутна у свим друштвима, у свим историјским периодима” (Лалић, 2014: 39). Такви односи у друштву базирани су на дискриминацији припадника маргинализованих друштвених колективитета. Степен дискриминације и сегрегације различитих мањинских колективитета може бити различит и зависи, првенствено, од креираних културних модела и образаца, степена толеранције различитости и развоја модела општег друштвеног благостања. У системима у којима нема прихватања различитости и инклузивног приступа другачијим и мањинским колективитетима, дискриминација маргиналних друштвених група је израженија, а тло за вршење злочина мржње погодно.

Лично својство жртве као заједничка карактеристика припадника групе. Несумњиво је да данас, и у најразвијенијим државама и друштвеним системима, хијерархија идентитета, заснована на биолошким или друштвеним карактеристикама појединаца као делова колективитета, представља основ различитости. Лично својство жртве представља, у ствари, део заједничких карактеристика колективитета, односно идентитетско обележје групе које, истовремено, представља и основ предрасуда извршилаца злочина мржње. Раса, национално и етничко порекло или припадност, вероисповест, сексуална оријентација, род, полни идентитет или инвалидитет представљају карактеристике којима се пружа заштита од злочина мржње у већини савремених кривичноправних система. Иако је проширивање заштите на неке од колективитета у литератури оспоравано, у односу на род, полни идентитет или инвалидитет, тенденција је да и ове карактеристике групе буду предмет заједничке заштите.

Стереотипи о колективитетима и креирање модела „културе мржње“. Важна карактеристика злочина мржње јесте постојање и ширење стереотипа о другим и другачијим групама и „опасностима” које доносе „различити”. Стереотипи имају одлучујућу улогу у стварању предрасуда према одређеним колективитетима. Уколико у савременим друштвима не постоје механизми помоћу којих се утиче на уклањање стереотипа и ширења лажне слике о опасности од другачијих, долази до креирања модела „културе мржње” према којој мржња и њено испољавање постају нормалан део општих образаца понашања. Игњатовић, у том контексту,

преноси став да „у Америци расте култура мржње: од хумора, преко музике, до религије и политике ... чињеница да се она или он разликују од људи у нашој групи, користи се све више као основ за негирање људских својстава и вређање таквих појединаца” (Игњатовић, 2018: 110).

Висока тамна бројка криминалитета. Последња карактеристика овог облика криминалног понашања јесте изузетно висока тамна бројка криминалитета. Злочине мржње чине кривична дела мотивисана предрасудама и мржњом према припадницима другачијих колективитета и њихов број ће увек зависити од односа већинских група према маргинализованим, мањинским колективитетима. Дискриминаторски однос, недостатак толеранције на различитост, ширење стереотипа и стварање модела „културе мржње” према одређеним расним, верским, националним, етничким и другим колективитетима увек ће представљати погодан терен за вршење злочина мотивисаних мржњом, без обзира на прикупљене или приказане податке о броју евидентираних злочина. О њиховом стварном броју, у овој фази истраживања феномена злочина мржње можемо само размишљати. Уколико само погледамо званичне податке који су представљени у овом раду, где се у САД бележи само око 7.000 злочина мржње на годишњем нивоу, док је у Енглеској и Велсу тај број скоро 10 пута већи (према независним изворима чак и 30 пута већи), а да се број званично пријављених дела у Србији у 2017. години може избројати прстима једне руке, можемо закључити да злочине мржње карактерише висока тамна бројка криминалитета и да постоји потреба потпунијег проучавања феноменолошких карактеристика овог облика криминалног понашања.

6. Злочини мржње у Републици Србији – нова легислативна решења и пракса

Иако се мржња као мотив извршења кривичних дела према домаћем законодавству узима у обзир приликом одмеравања казне на основу општих правила о одмеравању казне, као отежавајућа околност – побуда из које је учињено кривично дело, уколико не представља елемент бића кривичног дела (као код нпр. изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости из члана 317, или убиства из других ниских побуда из члана 114, став 5), изменама и допунама Кривичног законика¹⁵ из 2012. године дошло је до усвајања новог легислативног решења које се односи на злочине мржње.

---

¹⁵ Кривични законик „Службени гласник Републике Србије” број 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

Новим чланом 54а предвиђена је „посебна околност за одмеравање казне за кривично дело учињено из мржње”, према којем „ако је кривично дело учињено из мржње због припадности раси и вероисповести, националне или етничке припадности, пола, сексуалне оријентације или родног идентитета” ту околност ће суд ценити као отежавајућу околност, осим ако она није прописана као обележје кривичног дела.

Усклађујући домаће законодавство са релевантним међународним изворима и упоредном праксом, законодавац се определио за решење којим се за кривично дело учињено из мржње учинилац строже кажњава, и да се та чињеница мора узети у обзир као обавезна отежавајућа околност. На тај начин обезбеђена је додатна кривичноправна заштита одређених колективитета (Стојановић, 2016: 263), на основу њихове расе, вероисповести, националне и етничке припадности, пола, родног идентитета и сексуалне оријентације, док је изостала заштита колективитета на основу инвалидитета.

Иако је ново нормативно решење усвојено 2012. године, тек након шест година у Републици Србији донета је прва пресуда у којој је мржња учиниоца узета као отежавајућа околност.¹⁶ Наиме, Први основни суд у Београду је 2. новембра 2018. године донео пресуду за кривично дело насиље у породици којим је условно на годину дана затвора осудио извршиоца који је дело извршио према свом сину, утврђујући да је дело мотивисано мржњом према његовој сексуалној оријентацији.

7. Закључак

Мржња је, посматрајући ретроспективно, преовлађујућа детерминанта у генези најтежих масовних злочина извршених у историји људске цивилизације. Истовремено, мржња представља мотив извршења традиционалних кривичних дела према жртви са којом учинилац има претходно успостављен однос.

Међутим, савремена искуства и емпиријска истраживања потврђују да постоје кривична дела која се врше из мржње и предрасуде учиниоца према припадницима одређених (другачијих) група или колективитета, односно из мржње према групи или колективитету којима жртва, по мишљењу извршиоца, припада. Реч је о злочинима мржње.

---

16 Комитет правника за људска права (ЈУКОМ), Саопштење за јавност – прва пресуда за злочин из мржње од 7. новембра 2018. године, <http://www.yucom.org.rs/saopstenje-za-javnost-prva-presuda-za-zlocin-iz-mrznje/>, (21. 09. 2019).

Иако њих чине традиционална насилничка (и нека имовинска) кривична дела, у раду смо покушали да изнесемо специфичности злочина мржње и представимо их као аргументе да се ради о посебном облику криминалног понашања. Висок степен друштвене опасности злочина мржње, колективна виктимизираност припадника групе, деперсонализација жртве, стварна или претпостављена припадност жртве одређеној групи, мржња као мотив извршења, предрасуде извршиоца према одређеном колективитету, насилнички карактер дела, агресивност и деструктивност, дискриминација припадника одређене групе и успостављање односа „ми и они”, лично својство жртве као заједничка карактеристика групе, постојање стереотипа о припадницима одређених група и креирање модела „културе мржње” и висока тамна бројка криминалитета представљају специфичности које су морају узети у обзир приликом проучавања феномена злочина мржње и то као посебног облика криминалног понашања.

На крају рада представљено је ново нормативно решење у кривичном законодавству Републике Србије, према којем се мржња према заштићеним колективитетима мора узети у обзир као обавезна отежавајућа околност приликом одмеравања казне, и наведен је пример прве пресуде у којој је мржња према сексуалној оријентацији жртве окарактерисана као злочин мржње.

Литература/References

Bowling, B. (1993). Racial Harassment and the Process of Victimization. *British Journal of Criminology* 33(2).

Crime and Disorder Act.(1998); <https://www.legal-tools.org/doc/e15559/pdf/>, (Preuzeto 21. 09. 2019).

Criminal Justice Act (2003). http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/pdfs/ukpga_20030044_en.pdf, (Preuzeto 21. 09. 2019).

<https://www.cps.gov.uk/hate-crime>, (Preuzeto 21. 09. 2019).

Federal Bureau of Investigation, Defining a Hate crime, <https://www.fbi.gov/investigate/civil-rights/hate-crimes>, (Preuzeto 21. 09. 2019).

H.R. 2455 — 99th Congress: Hate Crime Statistics Act.” www.GovTrack.us. 1985. <https://www.govtrack.us/congress/bills/99/hr2455>, (Preuzeto 21. 09. 2019).

H. R. 1152 (103rd): Hate Crimes Sentencing Enhancement Act of 1993.

<https://www.justice.gov/hatecrimes/learn-about-hate-crimes>, (Preuzeto 21. 09. 2019).

<http://hatecrime.osce.org/serbia>, (Preuzeto 21. 09. 2019).

<https://www.splcenter.org/hate-map>, (21. 09. 2019).

Игњатовић, Ђ. (2005). Злочини мржње. *Правни живот*. 9(1), 3–12.

Игњатовић, Ђ. (2018). *Криминологија*. Београд: Правни факултет; 109–110;

Ковачевић, М. (2009). Злочини мржње. *Темид*. бр. 4, 93–103.

Комитет правника за људска права (ЈУКОМ), Саопштење за јавност – прва пресуда за злочин из мржње од 7. новембра 2018. године, <http://www.yucom.org.rs/saopstenje-za-javnost-prva-presuda-za-zlocin-iz-mrznje/>, (Preuzeto 21. 09. 2019).

Константиновић Вилић С., Николић Ристановић В., Костић, М. (2010). *Криминологија*. Београд: Прометеј.

Кривични законик „Службени гласник Републике Србије” број 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

Лалић, В. (2014). *Злочини мржње у Босни и Херцеговини*. Докторска дисертација. Универзитет у Београду, Факултет безбедности.

Levin, J; McDevitt, J. (2002). *Hate Crimes*. Northeastern University.

(Prepared for Encyclopedia of Peace, Violent and Conflict (2008). 2nd edition. Academic Press) <https://jacklevinsonviolence.com/articles/HateCrimesencyc92206FINAL.pdf>, (Preuzeto 21. 09. 2019).

Matthew Shepard and James Byrd, Jr. Hate Crimes Prevention Act. www.justice.gov/crt/matthew-shepard-and-james-byrd-jr-hate-crimes-prevention-act-2009-0, (Preuzeto 21. 09. 2019).

Милашиновић С., Симеуновић Патић, Б. (2010). Злочини мржње. *Култура полиса*. 13–14,

(VII), 389–412;

Павловић, М. (2008). Злочини мржње у контексту ресторативне правде. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1–2/2008, 857–872.

Стојановић, З. (2016). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник;

Sheffield, C. (1995). *Study of literature and legislation on hate crime in America*. Washington, DC: National Institute of Justice.

Titus Reid, S. (2003). *Crime and Criminology*. New York: McGraw-Hill.

Uniform Crime Reports – Hate Crime Statistic 2017. (2018). U. S. Department of Justice – Federal Bureau of Investigation; <https://ucr.fbi.gov/hate-crime/2017/topic-pages/incidents-and-offenses.pdf>, (Preuzeto 21. 09. 2019).

Walters A. M; Wiedlitzka S; Owusu-Bempah A; Goodall Kay; (2017). *Hate Crime and the Legal Process.* US University.

Doc. Zdravko Grujić, LL.D.,

Assistant Professor,

Faculty of Law, University of Priština,

Temporary Head Office in Kosovska Mitrovica

HATE CRIMES AS A SPECIAL FORM OF CRIMINAL BEHAVIOR

Summary

Hate is a specific motive for the commission of criminal offenses. In addition to the crimes committed due to the perpetrator's hatred towards the individual victim (based on the prior relationship which triggers the negative emotion of hate), the history of crimes points to numerous examples of oppression, assault, threat or destruction directed towards the victims because of their actual or presumed affiliation with a particular race, national or ethnic origin, religion or other characteristic of a group (collectivity). Some common features of hate crime as a particular form of criminal behavior are the perpetrator's presumption about the victim's belonging to a particular group; hate, aggression, brutality and violence towards this collectivity; attacks on life, physical and mental integrity and property of the victims, and creating a sense of insecurity. The term "hate crimes" appeared in the mid-1980s in the United States, which initiated empirical research on this phenomenon in an attempt to find effective criminal justice mechanisms. This paper provides a critical analysis of the problem of conceptual definition of hate crimes, the phenomenological aspect of this type of crime, the typology of perpetrators, victims, victimized groups, and presents criminal justice mechanisms aimed at counteracting hate crimes in the criminal legislation of the Republic of Serbia.

Keywords: *hate crimes, victims of hate crime, aggravating circumstances.*

II РАДОВИ СТУДЕНАТА ДОКТОРСКИХ СТУДИЈА
